

Bozor iqtisodiyotida taklif va taklif dinamikasi**Tursunboyev Sanjarbek Obidjon o'g'li**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar MMT-78 yo`nalishi

Ilmiy rahbar: **Abdisalom To'rayevich Umirov**

Iqtisodiy xavfsizlik kafedrası dotsenti PhD

Annotatsiya: Talab va taklif dinamikasi bozor iqtisodiyotining markazida bo'lib, resurslarni taqsimlash, narxlarni belgilash va iqtisodiy natijalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu dissertatsiya turli iqtisodiy kontekstlarda talab va taklifning ko'p qirrali o'zaro ta'sirini o'rganadi, asosiy mexanizmlar, ularning dinamikasiga ta'sir etuvchi omillar hamda bozor muvozanati, samaradorlik va farovonlikka ta'sir ko'rsatadi. Nazariy asoslar, empirik tadqiqotlar va real misollarga tayangan holda, ushbu tadqiqot talab va taklif dinamikasining murakkabliklarini o'rganadi va ularning zamonaviy iqtisodiyotlar faoliyatidagi hal qiluvchi rolini yoritadi.

Kalit so'zlar: Taklif, talab, bozor iqtisodiyoti, dinamikasi, bozor muvozanati, narx mexanizmi, elastiklik, ishlab chiqarish omillari, narx strategiyasi, iste'molchi xatti-harakati, ishlab chiqaruvchining xatti-harakati, muvozanat tahlili, bozor samaradorligi, farovonlik iqtisodiyoti, siyosatning oqibatlari, iqtisodiy modellashtirish, empirik tahlil.

Iqtisodiyot sohasida talab va taklif dinamikasi kabi asosiy va ta'sirli tushunchalar kam. Bu egizak kuchlar resurslarni taqsimlashni boshqaradi, narxlarni belgilaydi va oxir-oqibat butun dunyo bo'ylab bozor iqtisodiyoti faoliyatini shakllantiradi. Iqtisodiy

kuchlarning bu murakkab raqsida, xususan, ta'minot muhim rol o'ynaydi. Taklif deganda ishlab chiqaruvchilar ma'lum bir davr mobaynida turli narx darajalarida sotishga tayyor va qodir bo'lgan tovar yoki xizmat miqdori tushuniladi. U ishlab chiqaruvchilarning turli omillarga, jumladan bozor narxlari, ishlab chiqarish xarajatlari, texnologik yutuqlar va kelajakdagi sharoitlar haqidagi taxminlarga munosabatini o'zida aks ettiradi. Ta'minot dinamikasini tushunish bozorlar qanday ishlashini va o'zgaruvchan sharoitlarga qanday moslashishini tushunish uchun juda muhimdir. Taklifni tartibga soluvchi asosiy tamoyillardan biri bu taklif qonuni bo'lib, unda aytilishicha, hamma narsa teng bo'lganda, tovar yoki xizmat narxi oshgani sayin, ishlab chiqaruvchilar tomonidan etkazib beriladigan miqdor ham oshadi va aksincha. Narx va taklif miqdori o'rtasidagi bu ijobiy munosabat odatda iqtisodiy modellarda tasvirlangan yuqoriga nishabli taklif egri chizig'iga asoslanadi. Shu bilan birga, ko'plab omillar tovar va xizmatlar taklifiga faqat narxdan tashqari ta'sir qiladi. Ishlab chiqarish xarajatlari, jumladan, xom ashyo, ishchi kuchi va kapital ishlab chiqaruvchilarning etkazib berishga tayyorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, neft narxining oshishi yoki ish haqining oshishi kabi materiallar tannarxining oshishi taklifning kamayishiga olib kelishi mumkin, chunki ishlab chiqaruvchilar mavjud narxlar darajasida ishlab chiqarishni unchalik foydali deb bilishmaydi. Aksincha, texnologik yutuqlar yoki samaradorlikning oshishi ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi mumkin, bu esa ta'minotning kengayishiga olib keladi.

Bozor kutishlari ham taklif dinamikasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ishlab chiqaruvchilarning kelajakdagi talab, ishlab chiqarish narxlari va tartibga soluvchi o'zgarishlar haqidagi prognozlari ularning joriy ishlab chiqarish qarorlariga ta'sir qiladi. Talabning kutilayotgan o'sishi yoki ishlab chiqarish tannarxining pasayishi kabi ijobiy kutishlar ishlab chiqaruvchilarni ishlab chiqarishni ko'paytirishga undashi mumkin, salbiy taxminlar esa taklifning qisqarishiga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, hukumat siyosati va qoidalari ta'minot dinamikasiga chuqur ta'sir ko'rsatishi mumkin. Subsidiyalar, soliqlar, savdo cheklovlari va atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalari ishlab chiqaruvchilarning xarajatlari va rag'batlariga ta'sir qiladi va shu

bilan bozorda etkazib beriladigan miqdorga ta'sir qiladi. Masalan, qayta tiklanadigan energiya ishlab chiqaruvchilarga beriladigan subsidiyalar ularning ta'minotini oshirishi mumkin, qat'iy ekologik qoidalar esa ifloslantiruvchi tarmoqlarga qo'shimcha xarajatlarni yuklash orqali etkazib berishni cheklashi mumkin. Ushbu omillarga qo'shimcha ravishda, taklifning egiluvchanligi - narxning o'zgarishiga ta'minlangan miqdorning ta'sirchanligi - taklifning narx o'zgarishiga moslashish darajasini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Noelastik ta'minot ishlab chiqaruvchilarning narxlarning oshishiga javoban ishlab chiqarishni sezilarli darajada oshira olmasligini anglatadi, ko'pincha ishlab chiqarish cheklovlari yoki kirish resurslarining cheklanganligi tufayli. Boshqa tomondan, elastik ta'minot ishlab chiqaruvchilar narxlarning o'zgarishiga javoban ishlab chiqarish darajasini osongina moslashtira olishini ko'rsatadi. Talab va taklif dinamikasini tushunish nafaqat siyosatchilar va iqtisodchilar uchun, balki biznes va iste'molchilar uchun ham zarur. Korxonalar uchun ta'minot sharoitidagi o'zgarishlarni kutish ishlab chiqarishni yaxshiroq rejalashtirish, narx strategiyasi va risklarni boshqarish imkonini beradi. Shu bilan birga, iste'molchilar tovar va xizmatlarni qachon va qaerdan sotib olish to'g'risida qaror qabul qilish orqali ta'minot dinamikasini chuqurroq tushunishdan foyda ko'radilar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, taklif dinamikasi bozor iqtisodiyotining asosiy jihati bo'lib, resurslarni taqsimlash, narxlar va ishlab chiqarish qarorlarini shakllantiradi. Ta'minot qonunidan tortib to ishlab chiqaruvchilarning qarorlariga ta'sir etuvchi turli omillargacha, bozor xatti-harakatlarining nozik tomonlarini tushunish uchun taklifni nozik tushunish zarur. Ushbu dinamikani tushunib, manfaatdor tomonlar iqtisodiy landshaftlarni yanada samarali boshqarishi, samaradorlik, o'sish va farovonlikni oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.J.Xakimov, B.B.Alimov, U.A.Xolmirzayev, A.X.Po'latov "IQTISODIY TAHLIL NAZARIYASI": 240-bet
2. Зубко Н.М. Экономическая теория. - Минск: НТИЦ АПИ, 1998 Стр. 61
3. A.Razzoqov, Sh.Toshmatov, N.O'rmonov. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. T.: «Moliya». 2002, 42-bet.